

ВИПРИЦЬКИЙ А. О.,
кандидат юридичних наук, доцент

МАХОВА Л. О.,
старший викладач кафедри
цивільного, господарського
та екологічного права
(Вищий навчальний заклад
«Національний гірничий університет»)

УДК 340.1

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена перспективі подолання корупційних ризиків в Україні. Розглянуто і проаналізовано негативні явища та процеси корупції. Запропоновано універсальний підхід до понятійно-категоричної характеристики цього негативного явища з урахуванням сучасного науково-практичного досвіду в юридичній науці та практиці.

Ключові слова: подолання і протидія корупції, корупційна взаємозалежність, негативні явища корупції.

Стаття посвящена перспективе преодоления коррупционных рисков в Украине. Рассмотрены и проанализированы негативные явления и процессы коррупции. Предложен универсальный подход к характеристике этого негативного явления с учетом современного научно-практического опыта в юридической науке и практике.

Ключевые слова: преодоление и противодействие коррупции, коррупционная взаимозависимость, негативные явления коррупции.

The article is devoted to the perspective of overcoming corruption risks in Ukraine. The publication reviews and analyzes the negative phenomena and processes of corruption. A universal approach to the conceptual-categorical characterization of this negative phenomenon is proposed, taking into account modern scientific and practical experience in legal science and practice.

Keywords: overcoming and counteracting corruption, corruption interdependence, negative phenomena of corruption.

Вступ. Серед багатьох негативних чинників, що впливають на соціально-економічну та політичну сферу життєдіяльності, корупція є одним із основних, що загрожує національній безпеці.

Протидія корупції є одним із головних завдань нашої держави та її органів. В Україні постійно розробляються й здійснюються заходи, спрямовані на протидію корупції, зокрема ті, що мають запобіжний характер.

Діяльність, яка спрямована на подолання корупції, значною мірою має відображатися в спеціальних моделях, що повинні відтворювати дійсні суспільні відносини, які

виникають у відповідній сфері. Разом із тим має бути розроблено моделі суспільних відносин, які є зразками щодо забезпечення потреб громадян у діяльності державного апарату як специфічної сфери послуг (оскільки саме завдяки цьому забезпечується підтримання державного ладу в країні, а також громадянам надаються гарантії щодо їхніх прав і свобод). У разі відсутності саме бажаного результату як цілепокладального, тобто без урахування специфіки функціонального підходу до подолання корупції, ефективність діяльності в цій сфері буде знівельовано. Водночас варто враховувати потребу щодо мінімально деструктивного впливу заходів, які будуть уживатися, аби не спричинити більшої шкоди суспільним відносинам, ніж це необхідно за мінімальної активності задля досягнення мети. Тож функціональний підхід має відображатися в нормативно-правових актах щодо подолання корупції.

На початковому етапі загальноправові дослідження в контексті подолання корупції здійснювали такі вчені, як М. Бояринцева, О. Калітенко, В. Литвиненко, П. Пригунов, О. Костенко, Р. Рябошапка, М. Хавронюк, О. Хмара, О. Головкін; представники молодого покоління: В. Телійчук, А. Коломоєць, А. Марчук, Т. Невесенко, О. Нестеренко й чимало інших.

Постановка завдання. Метою статті є забезпечення формування та реалізація державної антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію й чинників, які її зумовлюють.

Результати дослідження. Відомо, що корупція призводить до дезорганізації державного апарату, підриває організаційні засади влади, є перешкодою на шляху соціально-економічних перетворень, що здійснюються в нашій країні. Вона сприяє виникненню й розвитку низки негативних явищ і процесів, серед яких варто насамперед назвати такі:

- 1) порушення механізму ринкової економіки, оскільки розвиваються монополії в найбільш рентабельних галузях економіки;
- 2) неналежне виконання державного бюджету, що призводить до порушень під час формування державних замовлень, виділення кредитів, розподілу трансфертів, що перешкоджає реалізації заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією;
- 3) перерозподіл доходів, які збагачують корупціонерів, у тому числі в інтересах олігархічних класів на шкоду іншим членам суспільства, зростання впливу олігархічних управлінь на державний механізм;
- 4) зниження податкових надходжень до державного бюджету;
- 5) відтік капіталу за кордон;
- 6) деформація цінностей, подвійний стандарт поведінки, зростання соціального напруження в суспільстві, формування у свідомості громадян уявлення про беззахисність перед корупцією, посилення правового нігілізму, зневіри в можливості вирішення питань законним засобом [5].

На поточному етапі розвитку можна відзначити значне поширення деструктивних тенденцій у соціальному середовищі. У зв'язку зі значним поширенням корупція набуває рис, що виражають її як перманентний деструктивний чинник життєдіяльності суспільства, який полегшує можливості для вчинення протиправних діянь або ухилення від відповідальності. Варто наголосити, що без корупції вищого політичного («Гранд») рівня (від англ. «Grand») існування корупційного середовища як такого є неможливим. Народними депутатами України визнано: «За результатами нового Індексу сприйняття корупції за 2015 рік від Transparency International, Україна так і не пододала межю «корупційної ганьби». Отримавши лише один додатковий бал, порівняно з 2014 роком, Україна залишається серед тотальних корумпованих держав» [1]. При цьому доцільно враховувати одну аксіому, яка є загальновідомою в західних країнах: «Корупція має мультиплікативний ефект, а саме поширює непрозорі правила гри на всю систему суспільних відносин у державі, зокрема на економіку» [2]. При цьому посилення відповідальності учасників політичного життя країни за вчинення корупційних діянь на поточному етапі не спостерігається, оскільки чинними залишаються механізми, що пов'язані із забезпеченням депутатської недоторканності.

Також вагомим залишається питання щодо реальної відповідальності керівних осіб держави за вияви корупції, які спостерігаються в державному апараті країни.

У законодавстві України є також визначення: корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчиненої особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», за яке законодавством встановлено кримінальну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність [3]. Це визначення є завузьким з урахуванням поточного корупційного середовища, яке зачіпає широке коло суспільних відносин, а також характеризується наявністю значного міжнародного елемента (який належно не відображено у відповідному законодавстві).

Загалом варто враховувати, що корупція завжди полягає в залежності, яка викликає необхідність учинення деяких дій або бездіяльності (суб'єктивна сторона), і в заподіянні втрат, збитків, ненадання послуг тощо (об'єктивна сторона): «Загалом сутність поняття «корупція залежності» полягає в конкуренції залежності, яка перебуває в суперечності із зумовленою залежністю» [4, с. 18]. Це також має враховуватися під час реалізації правових заходів.

Вагомою проблемою залишається рівень правосвідомості й правової культури, що в підсумку зазнає значного деструктивного впливу через неналежне фінансування освітньо-наукової сфери, коли значні кошти можуть витратитися на «наукові» роботи, які не становлять об'єктивної цінності, за низьких виплат щодо більшості кадрів.

Загалом тут можна побачити таку взаємозалежність:

1) реальний значний рівень корупції («тотальний») викликає недофінансування різних секторів економіки, а також сфери життєдіяльності суспільства, зумовлюючи їх поступове відмирання або стагнацію, а також (поки що латентну) деградацію суспільства;

2) деградація суспільства передусім позначається на кадрах вищої керівної ланки, котрі долучаються до протиправних діянь з метою збереження активів шляхом надбання цінностей, що, у свою чергу, позначається на якості управлінських рішень таких діячів;

3) за фактичної наявності значних коштів у країні спостерігається зубожіння більшої частини населення й тим самим забезпечуються передумови для подальшого розгортання корупційного середовища (з уже чинним міжнародним елементом);

4) зниження рівня і якості життя громадян становить перешкоду щодо їхньої активності стосовно подолання корупції як головного деструктивного чинника занепаду держави й суспільства;

5) вищі посадові особи, котрих було долучено до корупційної діяльності (вчинення хоча б одного корупційного діяння), у підсумку стають частиною пострадянського корупційного середовища через неможливість уникнути впливу у зв'язку з наявністю неправових інтересів (шантаж, підкуп тощо).

Отже, значне розширення корупційного середовища дає йому змогу самовідтворюватися. При цьому варто підкреслити, що корупція є чудовим засобом для викачування з країни її ресурсного потенціалу. Це стосується як коштів (коли задля «збереження активів» посадові особи витрачають валютні цінності на придбання майна за кордоном, зокрема різних підприємств), так і перетворення економіки країни на ресурсно-орієнтовану щодо міжнародних ринків. Тобто фактично створюється ситуація, за якої посадові особи задля збереження грошових або інших цінностей, здобутих корупційним шляхом, змушені їх виводити через офшорні зони за кордон, призводячи до стагнації вітчизняної економіки, яка не розглядається ними як цінність (це саме стосується освітньої й наукової сфер). Така ситуація може видаватися сприятливою щодо економік цільових країн стосовно надходження відповідних «корупційних» капіталів. Але при цьому має враховуватися, що за умови глобалізації поширення корупційних практик матиме своїм наслідком уже руйнацію й тих держав, які стають дотичними до відповідного середовища. Останнє враховано у Великобританії, де посилено антикорупційне законодавство. Відповідна ситуація зумовила необхідність пошуку шляхів для засвоєння «корупційних капіталів» на національному рівні в країнах їх накопичення. Це й призвело до зростання кількості зловживань майнового характеру (наприклад, позбавлення багатьох громадян України їхнього нерухомого майна як пріоритетної цінності).

Варто взяти до уваги, що корупційне середовище й різні аспекти його існування є придатними для фактичної ліквідації держав, у яких воно набуває домінуючого характеру. Тобто воно активно може використовуватися як розвідувальними, так і контррозвідувальними органами різних держав, а також міжнародними компаніями та злочинними організаціями. Відповідно ж, наявність корупційних інструментів дає змогу посилити деструктивний вплив на правоохоронну систему держави, зумовлюючи її перевантаження і сприяючи подальшому поширенню деструктивних впливів. З-поміж них можна виділити:

- 1) зниження ефективності судової системи (її дійсна корумпованість);
- 2) неможливість дійсного поновлення порушених прав і свобод людини та громадянина (у цьому контексті представники практичного напрямку відзначають «незахищеність інтересів»);
- 3) відсутність реального притягнення винних до різних видів юридичної відповідальності (що є актуальним у контексті вищих посадових осіб України, котрих було долучено до корупційної діяльності, і їхніх статків);
- 4) підвищення рівня поширення деструктивних процесів у різних сферах життєдіяльності суспільства;
- 5) забезпечення сприйняття корупції як інструмента реалізації інтересів учасників суспільних відносин на державному рівні.

Загалом використання різних інструментів щодо подолання корупції за наведених умов має здійснюватися з урахуванням дієвої й системної позиції. Тому їх розроблення має відбуватися з попереднім напрацюванням контрзаходів, які були б спрямованими передусім проти внутрішнього саботажу з боку осіб, котрі покликані забезпечувати подолання корупції, а також з боку вищих посадових осіб держави (за самоочевидних масштабів поширення корупції). Варто також відзначити, що перевантаження органів, які покликані обмежувати корупцію та забезпечувати її подолання, у підсумку має своїм наслідком перевагому їхніх працівників (посадових осіб), що, у свою чергу, об'єктивно зумовлює зростання кількості помилок під час роботи зі справами й матеріалами. Останнє ж дає можливість уникнути відповідальності особам, котрі причетні до корупційної діяльності. Це також поєднується зі значними матеріальними втратами з боку держави й пересічних громадян, викликаючи зневіру та занепад моралі і правової культури. Останнє поєднується з несприйняттям правових цінностей як орієнтирів щодо реалізації інтересів громадян, відображаючись у становленні до честі й гідності особи та громадянина.

Чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це насамперед відкритість влади, прозорість і зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації. За умови масштабної корупції наголос робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними виявами. Так, для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміна «боротьба»: законодавці закладають у нормативно-правовому акті принципи запобігання правопорушенням, які стосуються певної сфери діяльності [6]. Системна боротьба з корупцією потребує належної інституалізації цього процесу. Важливою є реалізація низки завдань у сфері антикорупційної політики, які поки що не реалізовано жодним органом держави, зокрема проведення на постійній основі оцінки стану справ з корупцією, моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, формування світогляду несприйняття корупції. Таке оцінювання здійснюється неурядовими організаціями та громадськими об'єднаннями, але інструментів урахування цих досліджень у роботі органів публічної влади немає. Одним зі шляхів підвищення ефективності протидії корупції є інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у справах про корупційні злочини [7].

Висновки. Подолання корупції, поза сумнівом, є однією з найактуальніших проблем нашої держави. І головне місце в антикорупційній діяльності посідає ставлення до цієї проблеми з боку владних структур, керівництва держави, його безпосередня участь в організації рішучої та безкомпромісної протидії корупційним ризикам.

Список використаних джерел:

1. Про ухвалення Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Стан реалізації засад антикорупційної політики в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 5 жовтня 2016 р. № 1654 // *Голос України*. – 2016. – 18 жовтня. – С. 6.
2. Дудін М.М. Подолання системної корупції як засадничої стратегії забезпечення підприємницької безпеки в умовах тінізації / М.М. Дудін // *Форум права*. – 2014. – № 1. – С. 156–16.
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII.
4. Lessig L. What an Originalist Would Understand Corruption to Mean / Lessig L. // *California Law Review*. – 2014. – Vol. 102. – № 1.
5. Головкін О. Боротьба з корупцією – пріоритет на шляху зміцнення законності / О. Головкін // *Вісник прокуратури*. – 2007. – № 3 (69). – С. 80–85.
6. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stepup.press/antikor-culture/item/412-mijnarodnij-dosvidshodo-zapobigannja-ta-protidiji-korupci>.
7. Брус Т.М., В.Г. Ковальов // Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління. – 2016. – № 3.

